

ÉRTEKEZÉSEK

A TERMÉSZETTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A III. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

SZABÓ JÓZSEF,

OSZTÁLYTITKÁR.

VII. KÖTET. II. SZÁM. 1876.

BÁRÓ PRÓNAY GÁBOR
EMLÉKE.

HABERERN JONATHAN,

LEV. TAGTÓL.

(Felolvasta az Akadémia összes ülésén 1876. február 18-án.)

— Árs 12 kr. —

BUDAPEST, 1876.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

É R T E K E Z É S E K

a természettudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

	Ára
I. Az Ozon képződéséről gyors égéseknél. A polhorai sósforrás vegyelemzése. Th a n Károlytól (1867.)	12 kr.
II. A közép idegrendszer szürke állományának és egyes ideg- gyökök eredeteinek tájviszonyai. L e n h o s s é k József- tól (1867)	12 kr.
III. Az állattenyésztés fontossága s jelenlegi állása Magyar- országban. Z l a m á l Vilmostól (1867.)	30 kr.
IV. Két új szemmérézeti mód. J e n d r á s s i k Jenőtől (1867.)	70 kr.
V. A magnetikai lehajlás megméréséről. S c h e n z l Guidó- tól (1867.)	30 kr.
VI. A gázok összenomhatóságáról. A k i n Károlytól (1867.) .	10 kr.
VII. A Szénéleg-Kénegről. Th a n Károlytól (1867.)	10 kr.
VIII. Két új kénsavas Káli-Kadmium kettőssónak jegeczalak- jairól. K r e n n e r G. Sándortól (1867.)	15 kr.
IX. Adatok a hagymáz oktanához. R ó z s a y Józseftől (1868.)	20 kr.
X. Faraday Mihály. A k i n Károlytól (1868.)	10 kr.
XI. Jelentés a London- és Berlinből az Akadémiának küldött meteoritekről. S z a b ó Józseftől (1868.)	10 kr.
XII. A magyarországi egyenesröpüek magánrajze. F r i - v a l d s z k y Jánostól (1868.)	1 frt 50 kr.
XIII. A féoldalai ideges főfájás. F r o m m h o l d Károlytól (1868.)	10 kr.
XIV. A harkányi kénes víz vegy-elemzése. Th a n Károlytól (1869.)	20 kr.
XV. A szulinyi ásványvíz vegyelemzése. L e n g y e l Bélátó (1869.)	10 kr.
XVI. A testgyeenezet újabb haladása s tudományos állása nap- jainkban, három kiválóbb köresettél felvilágosítva. B a - t i z f a l v y Sámuelától (1869.)	25 kr.
XVII. A göröcső alkalmazása a közettanban. K o c h Antaltól (1869.)	30 kr.
XVIII. Adatok a járványok oki viszonyaiboz R ó z s a y Józseftől (1870.)	15 kr.
XIX. A silikátok formulázásáról. W a r t h a Vinczétől (1870.).	10 kr.

Második kötet. 1870—1871.

I. Az állati munka és annak forrása. S a y Móricztól (1870)	10 kr.
II. A mész geologiai és technikai jelentősége Magyaror- szágban. B. M e d n y á n s z k y Dénestől (1870.)	20 kr.

BÁRÓ PRÓNAY GÁBOR

EMLÉKE.

HABERERN JONATHAN.

LEV. TAGTÓL.

(Felolvasta az Akadémia összes ülésén 1876. február 28-án.)

BUDAPEST, 1876.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALÁBAN.

(Az Akadémia épületében.)

BUKÁNYI TÁRSASÁG

NYELVI

NYELVI

Báró Prónay Gábor emléke.

Haberern Jonathan lev. tagtól.

(Felolvastatott az Akadémia összes ülésén 1876. február 28.)

A mai fellépésemet indokolnom s szavaimat mentséggel kell bevezetnem. — A gondos rendezők ismételt felszólításának csak akkor s azért engedtem, midőn és mivel illetékesebb életiró e diszes tisztet el nem fogadta, — engedtem, mert az Akadémiának ezen szokását, mely szerint minden elhunyt tagjának szellemi lényét maga elé kívánja állíttatni, szépnek, kegyeletesnek és tanulságosnak itélem.

Feladatam nehéz, főleg ez időben, hol az országos gyász alig enged másról szólni, mint az utolsó nagy veszteségről, Deák Ferenczről, hol a vízvész dul és ijeszt; — egy órával ez előtt temettetett el Tóth Ede; aztán különösen azért, mert egy év alatt országszerte több száz templomban hangzottak báró Prónay emlékére tartott szónoklatok, melyekből, ha birnám azokat, talán szép szemelvényt lehetett volna készítenem; de így csak saját, bár gondosan összegyűjtött adataimra s arra kell szorítkoznom, a minek részben magam is személyes tanúja voltam.

A dolog természetében rejlik, hogy máskint foly le annak ifjúsága, ki maga tör utat magának, ki csak küzdve haladhat s minden fokot, melyre emelkedik csak lankadatlan munkával képes kivívni, ki egyedül szívós kitartásának köszönheti, ha a szünetnélküli harcban össze nem roskad, vagy az ezer nélkülözés nyomasztó hatalma alatt lelke meg nem törik; — s viszont másként azé, kinek lépteit a nevelés minden anyagi eszközeivel bőven megáldott Kalauz, a szeretet vezeti, s kit a teremek falain függő történelmi alakok szüntelenül arra emlékeztetnek: jelesnek kell lenned, hogy az utobbszülöttek is hálával és dicsérettel emlegessenek, kinek a család

geniusa támaszt nyujt, hogy a csáboknak és kísértetéseknek ellentállva, ifjúi tüzét emésztő lánggá fajulni ne engedje. Csofálatos, hogy az első esetben a mindennapiság köréből — a költő multa tulit fecitque puer sudavit et alsit arany szavai szerint — kiemelkedni bár nehezebb de mégis gyakoribb — tehát a szegénységben is van áldás, valamint a gazdagságban veszedelem. Tisztelet mind a kétféle győzőnek.

Báró Prónay G. Besztercze-Bányán 1812. született, de már nyolcz éves korában szüleivel a Galgavölgybe költözött által, mert elődje az *I. Gábor*, Pest-megye 1751. követe s királyi tanácsos, a természet szépségei iránti finom fogékonyságánál fogva, az accsai dombot választotta lakhelyeül, kertje mellett pedig templomot építtetett, oly időben, melyben e vállalat legalább is sok kellemetlenséggel járt.

A jelleges felírás, melyet a dédszüle a kastély homlokzatára vésetett, s mely így szól: *GabrIeL pronaI De tóth-prona, et eVa roth De kIráLyfaLVa, spe IaCta In serVatore sVo, peste beLLo non terrItI, Carae CVrant posterItatI, LVstro prope Integro opere peraCto (=1740),* — benyomás nélkül nem hagyhatta az ifjúi elmét, valamint a terjedelmes könyvtár, melynek a bárói rangot nyert *II. Gábor*, kertjében czélszerű épületet emeltetett. A könyvtárról Wallaszky irodalmi művében (pg. 422) dicsérőleg úgy nyilatkozik: »referta operibus anglicis, gallicis, germanicis pretiosissimis, pro eruditione heri varia, — hiszen annak alapítója II-dik József alatt a pozsonyi tankerületben »director studiorum et scholarum regius supremus«, utóbb pedig 18 éven keresztül Gömör megyének főispánja volt, hol is Bartholomaeides László ily czimű munkájának kiadhatására: Comitatus Gömöriensis Notitia historico geographico — statistica, a szerzőnek saját elismerése szerint (előbeszéd pg. VI) 750 ft. bőkezűen felajánlott. — Ez báró Prónay G. nagyatyja volt.

A tudományok ezen barátja a könyvtár felállításában nem csak avatottságot és választékosságot tanúsított, hanem ezen fölül pomologicus gyűjteményt is szerzett s ennek könyvtárában illő helyet mutatott ki, ezen kívül emelkedettebb dombon, az úgynevezett *Magoson*, csillagásztornyt tervezett s hozzá a készüléketek meg is tette; azonban a kivitel kezdeténél

a dolog megakadt, és a müncheni távcsövek a Gellérthegyre kerültek, hol Kmety és Montedego vezérlete alatt a tudni vágyó ifjuságnak és a tudománynak hasznos szolgálatot tettek.

B. Prónay derült gyermekegén sötét felhő vonult keresztül, mely keblét a fájdalommal is megismertette. Édes atyja József munkaterül : katonapályát választotta volt, de jobb keze a háborúban keresztül lövetvén, kapitány-ranggal nyugalomba lépett; örömét ezentúl a béke műveiben s családi körben keresvén és találván. De már 1824-ben kiszólltatott az életből, s így a három gyermek nevelése egyesegyedül és egészen az özvegy vállaira nehezedett.

Az özvegy, született *Kubinyi Róza*, miután magát kisírta, a magyar özvegyek módjára a ház méltóságának megőrzését s a családi erények ápolását tartotta első feladatának; mint anya s a gyermekek első természetes nevelőnöje, nagyon értette a titkot, hogyan lehessen a gyöngéd kedélyekben törekvési kedvet s foglalkozási örömet kelteni, a kegyelet érzetét pedig vezetőül felhasználni.

Az erkélyen állva, mondhatta egyetlen fiának : im ezen a helyen történt az, hogy *Beudant*, a francia természetbuvár a táj szépségében gyönyörködött, midőn 1818. hazánkat tudományos célból beutazta; tetszett neki a felénk kékellő nógrádi hegység nyerge *Szanda*, tetszett a karancsi lánczolat és *Csötvár*. Esmark nyomain járva basaltot keresett a Magoson; itt értesítetett, hogy ez csak odahordott kőzet, s hogy valódi lelhelye Kővár. Ő maga beszéli azt két kötetnyi művében, mely 1822 Párisban megjelent*).

*) Voyage mineralogique et geologique en Hongrie, pendant l'année 1818 par F. S. Beudant. Tome premier. pg. 541. Paris 1822.

»Venons maintenant aux buttes de *Acsa*, qui se trouvent à environ trois lieues, au Sud de *Szanda*. Je savais, d'après les observations de M. Esmark, qu'il devait se trouver, aux environs, de cet endroit, une butte basaltique; ce qui me determina à y faire une excursion, en partant de *Aszód*.

Acsa est surtout remarquable par le château et le parc du baron de Pronay, qui sont extrêmement agréables. De la terrasse, on a une très-belle vue sur les montagnes environnantes; on aperçoit au nord la montagne de *Szanda*, — — et on voit au nord-est se prolonger les montagnes, qui rejoignent celles de *Karancs*; plus près, au nord-ouest, se

Ilyen példázatok hatnak a fogékony lélekre s a mint egyfelől psychologikus tapintat mellett tanúskodnak, úgy más felől hullámozást indítanak, mely part felé leng s gondolatok valószínűsítésére segít. — Magában véve üdvös és szép dolog ez, de még nem a nevelés egésze; ahhoz irányelv és szilárd terv kívántatik! — S a terv is elkészült! Az akkoron divatozó szokás jönnek vagy szükségesnek tartotta, hogy a magasabb állású családok gyermekei a közintézetek mellőzésével magántanítás mellett nyerjenek oktatást. Ezen szokás ellenében az lón elhatározva, hogy b. Prónay nyilvános iskolába fog járni. De hol?

Rozsnyón működött e tájban *Farkas András* (a Gregussok nagyatyja). Ezt a jenai egyetem bölcsészeti szelleme áthatotta volt, a latinságban Eichstaedtét vallotta mesterének; kirándulásában Schnepfenthal látogatta s ott paedagogikus elveit valószínűsítva találta. Salzmann saját intézetében a család képét tartotta szem előtt s számos iratai által messzire hatott, rákönyvecskéje s későbbben hangyakönyvecskéje kézzel kézre járt. — Farkas, a rozsnyói gymnasium megalapítója szeren-

trouve la montagne de *Csövár*, qui est composée de calcaire compacte, de couleur grise, mal stratifié, dans lequel M. Esmark annonce, qu'il existe des ammonites.

N' ayant pu d'abord me procurer des enseignemens sur la montagne où se trouve le basalte, je me dirigeai au sud-ouest du château, sur une butte conique assez élevée, qu' on nomme, à cause de cela, *Magos*, — dont la forme pouvait faire présumer la présence de cette roche; mais, de la base au sommet, je ne trouvai, que du grès, dans lequel j'observai quelques débris de coquilles bivalves, du genre peigne; je recontraí du basalte au sommet, mais il y avait été transporté pour un observatoire, qu'on avait eu le projet d'y bâtir. Il fallait donc descendre et chercher ailleurs; heureusement un des barons de Pronay se souvint du lieu cité par M. Esmark, et m'y fit conduire. C'est un endroit élevé, nommé effectivement *Kövár*, au sud-est de Acsa, où l'on trouve un plateau de roches basaltoides, assez analogues à celle de Szanda, mais dont la pâte est plus foncée et fusible en email blanc, qui renferme une grande quantité de points noirs: quelques parties même donnent un verre noir homogène; çà et là ces roches présentent un éclat demi-vitreux, fort analogue à celui de l'espèce de trachyte, que nous avons désigné par l'épithète semi-vitreux. Les cristaux de feldspath vitreux, quoique moins nombreux que dans les roches de Szanda, y sont cependant encore très-abondans, en petits parallélogrammes allongés et très-brillans stb.

csés tanár és paedagogikai kapacitás hírében állt, időt nyert arra, hogy haladottabb növendékei előtt a Magyar Kurir nevezetesebb közleményeit hetenkint egyszer-kétszer elolvasta, tavasszal pedig, midőn az erdők feleledtek, a thüringai intézet módjára, a tanuló sereget hegyen-völgyön keresztül vezette s rendes czélul tűzte ki az aggteleki barlang látogatását.

Báró Prónay Rozsnyóra küldetett Braxatoris János magán nevelőjével; — a felvétel perczeiben kis felakadás volt a czímezés miatt, mert Farkas kijelentette, hogy kivételt nem enged tétetni intézetében, s ha az követeltetik, inkább távozást tanácsol. De a fiatal növendék Rozsnyón maradt s annyira megszerette Farkas Andrást, hogy az iskolából jövet először mindég haza kísérte tanárát, s csak azután ment szállására. Szállása pedig volt Szontagh Lajos-nál, herczeg Koburg ügyészénél, s ez azért említendő, mivel attól fogva a Szontagh család iránt élete végéig kegyelettel viseltetett s ezt Szontagh Kálmán irányában is tanúsította.

Rozsnyón szép bizonyítványokat nyervén, megörvendeztette édes anyját, de tanuló társai szeretetét is kívánta magának.

A bölcsészti cursusra Pozsonyba költözött át, s ámbár Blaskó híres intézetében lakott, mégis a nyilvános tanításokat a lyceumban látogatta. Tanárai voltak Martini a physikus, Grósz az aesthetikus, egyszersmind a classikai irodalom és a szabatos styl képviselője, Billnitza a természetjog tanára. Ezen kívül komoly és állandó foglalkozás a bibliával buvár lelkét arra ösztönözte, hogy a héber nyelvet megtanulta, a görögre Zsigmondy tanította, de az egyház történelmével, a honival és az egyetemessel is folyvást foglalkozott. — A jog tanulása czéljából átment a pozsonyi királyi jogakadémiához, hol Szlemenics Károly, Tipula s más tanárok által a jogvilág alaptanaiba, s a törvények ismeretébe bevezettetett. — Akkoriban vette báró Friestól a gomba-gyűjteményt és a fagyűjteményt, mely most az acsai könyvtár egyik teremének díszét teszi.

Hogy az ügymenet gyakorlati oldalával megismerkedjék, arra a cátói Tihanyi Ferencz, Nógrádmegye alispánja, házáat felajánlotta, melyben a fiatal patvarista joggyakorlati foglalkozások közt hosszabb és kellemes időt töltött. 1833.

maj. 22-kén pedig Pesten jurátusnak felesküdt s a mire sulyt szeretett fektetni, egyidőben vele báró Eötvös József, gróf Dessewffy jurátusok voltak. Tettvágya nagyobb kört nyert, 1837-ben, midőn Nógrádmegyében tiszteletbeli aljegyzőnek választatott.

Itt végződik báró Prónay életének első szakasza. Mit ifjúságában érzett, óhajtott, mi keblét dagasztotta, mire törekedett, — azt költeményekben fejezte ki, miről kéziratban hátrahagyott egy vigjátéka, és ifjúkori versei tanuskodnak. Ifjúságában a zenészetben is önállólag lépett fel; — magyar jellegű zeneszerzeményei nyomtatásban jelentek meg (Bécsben, Diabelli költségein, utóbb Pozsonyban;) — melyek műértők ítélete szerint a szerzőnek dús phantasiájáról és finom izléséről tesznek tanúbizonyságot.

Eddiglen alanyilag élt és készült báró Prónay, — ezen túl az ország ügyeivel foglalkozott s már az 1839-ki országgyűlésen Pozsonyban találjuk őt, mint Thúrócz vármegye követét; mint ilyen a szólásszabadság tárgyában tartott beszéde által közfigyelmet gerjesztett (jul. 4). Az országgyűlésnek be-
rekesztése után ő és követtársa Justh József voltak az elsők, kik egy század leforgása után a magyar törvényhozási testület működéséről *magyarul* referáltak Thurócz megyének, a táblabírák nagy meglepetésére; feledékenységre mérvén, hogy Justh József 1741-ben, tehát száz évvel előbb, szintén magyar nyelven számolt be a megye közgyűlésének.

A törvényhozói tisztség nagy gondot és készültséget igényel; multat és jövőt egyenlően kell tekintetbe venni annak, ki századokra szóló irány-eszméket állít fel, és az egész emberiség, a világ kérdéseivel tisztában kell lennie. Hogy feleletet nyerjen kérdéseire, b. Prónay az országgyűlés után útnak indult; bejárta Németországot, tanulmányozta Franciaországot, bámulta Hollandiát, kegyelet vitte Dániába is, hol édes nővérét gróf Holsteinnét meglátogatta, 1842-ben Klopstok sirja mellett írta le reflexióit az ottani hársfa alatt.

Haza térve, az acsai könyvtárban buvárkodott, pótolta a hiányokat, kiegészítette a műveket, ujakat szerzett, s folyvást annyira buzgólkodott ez ügyben, hogy most 10,000 kötetet találunk együtt, rendezetten és tervszerűleg felállítva. Ki-

felé pedig úgy hatott, hogy honunk viszonyait tárgyaló czikkeket küldött a külföldi lapokhoz, jelesül azért is, hogy *Thiersch*-nek feleljen, ki magyar utazóink előtt úgy nyilatkozott, hogy »örül a pezsgő életnek, mely nálunk mutatkozik, de aggódik a miatt, hogy a problémákat rakásra halmozzuk, többet erőszakosan is vonunk elő, melyek mindegyikének szerencsés megfejtése csaknem lehetetlen stb.« B. Prónay ki-mutatta, hogy a sok problema történelmünk-ből nőtt ki, s a nemzet fogékony szellemi ereje érlelte annyira, hogy a kérdé-
sek sorozatából egyetlenegy sem lehet elodázni.

1845 apr. 28.-kán jó genius vonúlt be báró Prónay házá-
ba, mert az nap kötött házassági frigyét báró Podmanitzky Karolinával, (Podmanitzky Andor és Kubinyi Rozália leánya-
val). E fenkölt szellemű nő három tizeden át boldogította férjét, támogatta vállalataiban, ápolta szenvedéseiben, (mert nála a köszvény már 1854-ben jelentkezett) nevelte gyerme-
keit mustra-példájával úgy, mint arany-szavaival.

A válságos 48-ki évben Thurócz megye hajdani köve-
tére emlékezvén, b. Prónayt a dolgok új rendében képviselő-
jeül választotta. Mint ilyen deczemberig vett tényleges részt
a tanácskozásokban, Debreczenbe nem ment el; Deák, Klau-
zál, Sennyey és mások példáját követve. Ennek daczára 1850-
ben a hadi törvény elé idéztetett, bűnéül rovattak fel az or-
szággyűlésen tartott némely beszédei, kérdőre vonatott, hogy
miért nem ment át Windischgréczhez vagy Jellasicshoz;
a vizsgálat azonban egyszerre megszüntettetett.

Ez évben (tehát 1850) Pestre költözött a czélből, hogy
itt lakjék állandóan; tette ezt főleg családi körülményeinél
fogva, de azért is, hogy a középponton élve, első forrásból
tudja meg az eseményeket és azt, mi a haza irányában tervez-
tetik. És ő az általános levertség ezen korszakában nem csüg-
gedett el, sőt szükségesnek látván, hogy a külföld a magyar
ügy valódi állásáról fölvilágosíttassék, tollat fogott és oly
röpirat szerzésére szánta magát, melyben a higgadtság hang-
ján, tények súlyával czáfolja meg az elkoczkáztatási theoriát, a
rendezni akarókat intézkedéseik téves voltára méltóságtelje-
sen figyelmezteti, kimondja, hogy a fegyver hatalma az or-
szágban a külső nyugalmat ugyan helyreállította, de a szívek

kibékítésével, *pacificatio*-jával mit sem törődik, végre a jog nevében követeli : az ország integritásának fentartását, a magyar nemzetiség igazságos méltatását, a protestáns egyház autonomiájának megoltalmazását, az országgyűlésnek egybe-hívását. — A röpirat névtelenül jelent meg Lipcsében Leiner Oskárnál 1850-ben, ily czim alatt: Ansichten eines Constitutionellen aus Ungarn.

Nem csak röpiratot írt, hanem hogy a folytonos vádakra alkalomszerűen felelhessen, több bécsi lapnak, főleg a Wanderernek és az Ostdeutsche Postnak állandó levelezője lön, s mint olyan, nagy tevékenységet fejtett ki.

Azon nézetből indulván ki, hogy az eszmék kimondva keveset érnek, ha csak azok az életbe át nem vitetnek, köz-czélú intézetekre és társulatokra fordította figyelmét. Ezekben legtöbbsnyire elnökként szerepelt, avatottsággal s teljesen oda adó munkássággal. Minthogy paedagogikus elv: ut sit mens sana in corpore sano, 1851-ben lett a testgyakorló intézet elnöke s kívánta, hogy a torna-mester ne csak idomító legyen, hanem a testalkotás ismeretével s általános műveltséggel is birjon; 1852-ben a nemzeti zenede elnökévé választatott s annak élén maradt haláláig. Ilyen minőségben fiatal zenészek buzditására s a magyar zenének emelésére tiszteletdíjt (évenkinti 10 aranyat) alapított (1857) azon kikötéssel, hogy a versenyző compositio magyar stílusban készüljön, a díj pedig bíráló választmány által ítéltessek oda. Ügyértők ítélete szerint e nemes alapítványnak sok tiszteletreméltó mű köszöni létezését.

A zenede tagjai elismerik, hogy az elnök ki nem fasztható gondosságának köszönhető a conservatorium szerencsés fejlődése, hogy az ő közbenjárása folytán ő Felsőgök a király s a királyné és a királyi ház több tagja az intézetet tetemes összegekkel támogatták, valamint az is, hogy az országgyűlés e czélra több ízben jelentékeny subventiót szavazott meg.

Volt ő a *műegyesület* (Kunstverein) és a *képtárt* alkotó egyesület elnöke is; s ugyancsak az ő javaslatára olvadt össze e két egyesület a mai képző-művészeti társulatba.

A gyermekkórházat fentartó egyesület is elnökévé választotta s mint ilyen, a szenvedő kisdetek számára ágyat alapított (1058 ftal). Ki van mutatva, hogy azon idő alatt, mely-

ben a humanus intézet élén állott (1855 apr. 29-től 1861-nek végeig) 24,450 beteg ingyen gyógykezeltetett, 2,213 pedig ápolás mellett több ideig el is tartatott, s az egyesület évi jövedelme 60,000 ftra emelkedett.

Volt ő alapítója és elnöke a kertészeti társulatnak is, mely azonban, miután bokros foglalkozásai miatt tisztségéről lemondott, nem sokára megint feloszlott.

Vége a »pesti biztosító intézet« ügymenetére is mint választmányi tag tevékenyen és irányzólag folyt be.

Egy észrevétel elől nem zárkozhatik el senki, t. i. az elől, hogy átmeneti korban élünk; a vaspálya sokat változtat az életmódon, a gép teljesítvén nagy részben az ember kezemunkáját, a régi egyszerűség tünedezőben és enyészőben van. B. Prónay fontolóra vévén, hogy a mondott ok miatt, népünk életében gyökeret vert sok sajátos szokásról is, különösen jellemző foglalatosságról nem sokára azt fogjuk mondhatni: volt, de elmúlt! azon gondolkodott, hogyan lehetne e múló félben levő élet-szokásokat megörökíteni. Összekötésbe tette magát a honi művészekkel, közölte velök gondolatait s általok megértve s látnokilag támogatva és segélyezve gazdagított minket azon művel, melynek jelszava: *Nefas est, nolle, dum possis, patriam illustrare*, czime pedig *Vázlatok magyarhon népeletéből*. Báró Prónay Gábortól. Barabás, Sterio, és Véber huszonöt színezett képművével.

* Az igen diszesen kiállított mű német és franczia szöveggel is megjelent, s osztatlan és általános tetszéssel fogadtott, szerzője pedig mindenféle kitüntetésekben részesült. Nem csak uralkodók siettek elismerésüknek jelét adni, — p. o. a württembergi király a művészet és tudományért osztogatni szokott érmet küldé a bárónak (Medaille für Kunst und Wissenschaft), a koburgi herczeg a szász házrendet (Ernestinischer Hausorden), a portugal király a villa vicosa rendjelt: hanem maga a *berlini akadémia* méltányló elismerését jelentette ki Böckh titkára által*), *Humboldt* is a *Kosmos*

*) Euer Hochwohlgeboren

haben die Güte gehabt, mittelst gefälligen Schreibens vom 3-ten Apr. d. J. (1855) mir als einem der Secretäre der königl. Akademie der Wissenschaften, welche abwechselnd das Präsidium führen, ein Exem-

irója, Potsdamban a »vielbewegtes Hofleben« közepette időt szakított magának a báróhoz intézett egy szép levél írására*);

plar Ihres Werkes »Skizzen aus dem Volksleben in Ungarn« in ungarischer Sprache zur Uebergabe an die Akademie geneigtest zuzuwenden, und unter dem 21-sten desselben Monats hat der Rechtsanwalt Herr Licht in Ew. Hochwohlgeboren Auftrage mir auch ein Exemplar desselben Werkes in deutscher Sprache zu demselben Zwecke zugestellt. Beide Bände sind von dem zur Zeit präsidirenden Secretär der Akademie vorgelegt worden. — Es ist *ein glücklicher Gedanke*, dass Ew. Hochwohlgeboren durch die Darstellung der allmählig immer mehr verschwindenden Volkssitten den edlen Volksstämmen Ungarns ein bleibendes Denkmal stiften wollten; dieses Denkmal ist sowohl von Seiten des Verfassers und Herausgebers, als in künstlerischer Hinsicht so trefflich ausgeführt, dass der Zweck gewiss vollkommen erreicht ist. — Die Akademie ist Ew. Hochwohlgeboren für diese kostbaren Geschenke sowohl, als für den in dem geneigten Begleitschreiben enthaltenen Ausdruck Ihrer Achtung und Anerkennung ganz besonders verbunden, und da Ew. Hochwohlgeboren durch meine Person die Werke haben übergeben lassen, so bin ich beauftragt als Organ der Akademie Ihnen den Dank derselben auszusprechen, womit ich zugleich den Ausdruck meiner persönlichen Ehrerbietung und meiner Freude an dem gelungenen Werke zu verbinden mir erlaube. Ew. Hochwohlgeboren bitte ich diesen wohlgeneigt zu genehmigen

Berlin, den 3-ten Mai 1855.

Böckh,

Secretär der königl. Akademie der Wissenschaften.

*) Hochzuverehrender Herr Baron!

Wenn auch mein tiefgefühlter Dank für die Ehre, welche Euer Hochwohlgeboren mir so unerwartet erwiesen haben, durch die Beschwerden des Uralters und winterlichen Erkältungen in einem sehr bewegten Hofleben verspätet worden ist, so ist er darum nicht minder die Erfüllung einer lieben Pflicht. In festem Vertrauen auf die freundliche Nachsicht die ich anspreche, eile ich in diesen wenigen Zeilen ganz einfach auszusprechen, dass Sie verehrter Herr Baron Ihren schönen von so kräftigen Stämmen bewohnten Vaterlande ein edles Denkmal gesetzt zu haben! Ihr Prachtwerk: Skizzen aus dem Volksleben in Ungarn, hat durch *lebensfrische Naturschilderungen* und Geschmack in der Composition nicht bloß den ausgezeichnetsten unter unsern Künstlern, sondern auch dem Monarchen, dem ich das Glück habe sehr nahe zu stehen, bei von mir veranlassten wiederholten Durchblättern grosse grosse Freude gemacht. Der *Text*, lehrreich und anmuthig zugleich würde auch ohne die bildlichen Darstellungen lebhaft interessiren, da er Individualitäten der Volkssitten und Volksgliederungen mit einer Wahrheit charakteri-

Xavier Marmier pedig a francia akademikus, Voyage en Allemagne című munkájában Magyarországra tett kirándulását is leírván, azoknak kik hazánkkal, különösen népünkkel, annak szokásaival közelebbről meg akarnak ismerkedni, ajánlja a művet, mint nemcsak érdekes, de kellemes és vonzó olvasmányt, melyet ő is élvezettel olvasott*).

sirt, zu der Reisende meist der Sprachen unkundig sich nicht erheben können. Bei Ihnen trägt alles das Gepraege der Wahrheit. — Empfangen Sie hochverehrter Mann den erneuerten Ausdruck des innigsten Dankes und der ausgezeichnetsten Hochachtung, mit der ich die Ehre habe zu verharren.

Euer Hochwohlgeboren

Potsdam, Stadtschloss den 13-ten März 1855.

ganz gehorsamster
Al. Humboldt.

*) Voyage pittoresque en Allemagne. Partie méridionale. Par M. Xavier Marmier. Illustrations de M. M. Rouargue frères. Paris, Morizot, Libraire-Éditeur 1859.

Pg. 363. Voici un très-beau livre, récemment publié, le livre de M. le baron G. de Pronay, qui par un texte excellent, par de peintures d'une exactitude parfaite, nous révèle précisément l'une des faces les moins connues et les plus curieuses de la Hongrie, la physionomie, les moeurs du peuple, de ce peuple fidèle au passé, qui depuis un temps immémorial garde autour de ses dieux pénates les traditions, les habitudes, le langage et jusqu' au vêtement de ses pères. (A műnek francia szövegű kiadásához irt előbeszédében VIII. 1. a következőt iktatja be : C'est là, qu'est la véritable Hongrie des anciens temps, c'est là qu'il faut la chercher. L'ouvrage de M. Pronay nous la montre telle qu'elle existe encore dans son rustique appareil, dans son honnête simplicité, dans ses jours de labour, et ses naïves réjouissances ; là les fêtes de la moisson et des vendanges, ici l'aire agreste où l'on bat le blé, et le pâtre solitaire des puszta, et des scènes de pêche et de chasse avec leurs divers incidents, puis les marchands et les ouvriers de la campagne, puis les Bohémiens, qui par leurs figures bronzées, leurs cheveux noirs et plats, nous ont plus d'une fois rappelé les visages indiens de l'Amérique du Sud, puis les marchés de Pesth, où près des habitations les plus élégantes, des magasins les plus splendides, on est si surpris de voir un assemblage d'hommes et de femmes d'un aspect si primitif). Pg. 364. Avec ce livre (composé si habilement par M. le Baron de Pronay et par les dessinateurs qu'il s'est adjoints, édité d'une façon si élégante par M. G.) on peut faire, sans quitter son fauteuil, une agréable excursion à travers les districts les plus intéressants de la Hongrie. Que si cet ouvrage détermine quelques oisifs touristes ou quelques studieux observateurs à s'en aller voir eux-mêmes sur

A magyar tud. Akadémia a művet ethnographiai nyereségnek tekintvén, a bárót elismeréseül tagjának választotta, mert az Akadémia ítélete Humboldtéval találkozott, ki is így nyilatkozott: »Maga a *szöveg* tanulságos és egyszersmind kellemes lévén, a képies mutatóványok nélkül is élénken érdekelve, mivel a népszokások és néptagok egyéniségeit oly igazsággal jellemzi, melyre az utasok a nyelvtudás hiánya miatt nem emelkedhetnek.«

A művészies fáradozások közt más tárgy vette igénybe a báró egész lelkületét. A magyar protestantismus törvényszentelte, százados institutióit egy tollvonás megszüntetendőknek jelentette ki. Idegenek s a történelem vívmányait és szellemét nem értő egyének oly közlésekkel tartogatták az augsburgi hirlapot, melyek a közvéleményt hamisan félrevezették. Azért b. Prónay, a magyarhoni protestáns egyháznak valódi helyzetét a külfölddel megismertetni akarván, czikksozozatot küldött több külföldi laphoz ezen aláírással: A Galgavölgyből.

Midőn az 1859-ki év sept 1-jén kelt patens a presbyterico-synodalis élet mellőzésével, a consistorialis rendszert akarta behozni, b. Prónay hagyományos kötelességek teljesítésére hivatottnak érezte magát s megint kiállt a gátra. Előtte állott az *I. Gábor*, ki a sopronyi országgyűlésen a protestánsok jogainak sérhetetlensége mellett küzdött, előtte *II. Gábor*, ki a külföldi hatalmasságoknak kényszerült adatokat szolgáltatni arra, miként csavartattak el világos törvényeink s azért kemény szemrehányásokkal illettetett (1751 sept. kezdetén), sőt békókkal is fenyegettetett; előtte *László*, ki a törvény értelmében az 1791. zsinat elnöke volt; előtte

les lieux ces images singulières, que le dessinateur leur a représentées, (que M. de Pronay leur a décrites) nul d'entre eux, j'en suis sûr, ne regrettera d'avoir consacré quelque mois de sa vie à ce voyage. Plus d'un, après avoir vécu quelques temps dans la demeure du riche ou dans la demeure du pauvre en Hongrie, ne la quittera qu'à regret, en répétant avec une pensée affectueuse cette strophe de l'hymne du poëte Kôlcsey :

Que Dieu bénisse le peuple hongrois, qu'il le soutienne dans ses travaux, qu'il le protège de son glaive dans ses combats. Puisse ce peuple avoir enfin d'heureux jours ! Il a tant souffert ! il a tant expié les fautes du passé !

Sándor, ki mint egyetemes felügyelő, 1839-ig nehéz időben igen tapintatosan vitte a protestánsok ügyeit. S irt megint egy röpiratot, mely Hamburgban Hoffmann és Campe kiadónál 1860. anonyime megjelent ily czim alatt: *Das k. k. Patent von 1. Sept. 1859 als Mystification des Protestantismus in Ungarn 1860.* Hatása végtelen volt a külföldön úgy mint hazánkban, (mert hozzánk is utat talált), azért mivel a békekötésekre és a törvényekre hivatkozik, 1606, 1608, 1640, 1647, 179^{1/2}, 184^{3/4}.

A törvény szolgálatában megöszült *Esztergályi Mihály*, a kerület legidősebb esperese, a törvény értelmében a patens parancsának megvitatása végett gyűlést hirdetett, mely 1859 dec. 15-kén meg is tartatott. Ezen a gyűlésen, — és az egyházi gyűlések nyilvánosan s nyílt ajtók mellett tartatnak — midőn a policziális fő-comissárius hatalmaskodólag fellépett volna, b. Prónay mint világi elnök, ritka lélekjelenlétet tanúsítván, tollba diktálta a határozatot. S végre a gyülekezetet imára szólítá fel, — az imát, mely akkor elmondattott, a törtelem meg fogja őrizni.

Kérelem készült; s feltűnő valami és az észszerű institúciók hatalmáról tanúskodik, hogy még oly férfiak is, kik ajtajuk sarkát másfelé irányozták volt, a nehéz évek alkalmával a Lajthán tulra szakadva, Bécsben az autonomia mellett küzdöttek. A protestánsok kérelmét b. Prónay többed magával a felséges trón számolyához vitte.

Az eredmény az volt, hogy a patens, mely ezer keblet nyugtalanságba ejtett, s végtelen sok zavargást okozott volt, hatályon kívül helyeztetett, s a protestánsok megint maguk elvei szerint, történelmi alapon szervezkedhettek.

Ilyen mozgalmak közt b. Prónay akadémiai tagnak választatott (1860. oct. 9-kén). Székfoglaló beszédében békés tárgyról értekezett, ily czim alatt: *Honunk kertészete a múltban és jelenben.* (Olvastatott az Akadémiában 1862. febr. 24-kén tartott ülésben). Erre az adatokat nem kellett aggódva és nyugtalankodva szerteszét keresnie, a családi könyvtár szolgáltatta ezeket kezéhez. Ott van *Melius Péter* herbariuma a fáknek és füveknek (Kolosvártt 1575), ott *Beythe András* fűvészkönyve (Német Ujvár 1595) ott a német turista leírá-

sa, melyet hazánkról adott 1664: Neue und kurze Beschreibung des Königreichs Ungarn und dessen fürnehmste städte durch C. M. Nürnberg 1664. A mint a maga kertjét gondosan ápolta, úgy az ország kertjeit is szelvében mint szemtanu ismerte.

Itt talán a legillőbb helyen elmondhatjuk, hogy életének két vezére volt: a természet és a szellem. A természetből tanulta a háztartást; hiszen a természet gyűrűről gyűrűre kötvén, biztosan épít, s így mutathatja fel a sudaras tölgyfát. A természet minden jelenetére figyelt. Érdekelte, midőn Petényi Salamon egy fenyő madárárusnál a Naumann-féle rigók eddig ismert legszebb példányára talált s azt nemzeti muzeumunk számára meg is szerezte; örült, midőn Németország híres ornithologusa Naumann J. Fr. e madarat később le-rajzolván s munkája pótló kötetében leírván, a 358-dik táblája 1-ső szám alatti képében a tudós közönséggel is megismertette.

Az acsai kertben találtatik a legnagyobb *Salisburia adianthifolia*, mely 1808. ültettetett. Azt hosszú évek során keresztül télnék idejében borítékkal vették körül: utóbb kísérlet tétetett az oltalom elhagyásával s nagy volt a báró öröme, midőn a fát meghonosítottának mondhatta.

Midőn Dorner tanította, hogy a *Peganum-harmala* Európában csak a Gellért hegyen és Corduba mellett található, — mind a két helyre az arabok hozták, — a báró a növényt a tisztelt botanikustól elkérte.

Szabó tanár úr is hálásan emlékezik arról, hogy a báró őt geologikus kirándulásaiban előzékenyen támogatta.

Bernstein vállalatait figyelemmel kísérte s ennek utolsó művét is: »Naturkraft und Geisteswalten. Betrachtungen über Natur- und Kulturleben. Berlin 1874« nagy élvezettel olvasta. Bámulta a két Smith ügyekezését, kiknek sikerült az ékirás olvasása, megértése, magyarázása.

Midőn udvara körfalában kaput töretett oly helyen, melyen eddiglen csak ajtó volt, ezt a felírást vésette oda: *Si vis habere portam, contentare diu janua, ait suis filiis L. B. Gabriel a Prona 1864.*

A szellemiekben a haladás eszméjének hódolt s azt tar-

totta: Non proavos nec avos et quae non feceris ipse Haud ea nostra voco.

Az evangélikus felekezet a báróban jogainak hű örét felismervén, azzal tisztelte meg, hogy őt egyhangulag egyetemes felügyelőül választotta (1861), s így működésének tágas kört is nyitott, midőn háládatosságának jelét adta.

Az iskola hatalom! Azt jól tudta a báró, hiszen ő maga is nyilvános iskolába járt. Bánthatta, mily könnyeden itét Beudant már idézett művében a magyar iskolákról*). Mint főfelügyelő, első teendőjének tartotta ezen hatalmasságok meglátogatását. Azért is 1862-ben a tiszai kerületet utazta be; vizsgálta Eperjest, Késmárkot, Iglót, Rozsnyót. Rozsnyón a Szontagh család azzal a gyöngédséggel viseltetett hajdani ápolója iránt, hogy neki pihenő helyül a régi szállást ajánlotta fel, a lakban pedig gondosan elhelyezve, a régi butorok lepték meg. A rozsnyói gymnasiumnak (még 1854-ben) ezer ftot adott.

1863-ban Sopronyt és Pozsonyt látogatta, a rá következő évben a bányakerületet. Aztán pedig, mint gróf Zay 1845-ben, az evang. tanári kart kérte magához s tantervet készíttetett, mely a zay-ugróczi tanterv nevezete alatt sokáig érvényben volt, — úgy a báró is egyetemes tanári értekezletet tartott Acsán, az evang. gymnasiumok tantervének megállapítására 1868. A terv országszerte elfogadtatott.

1866. Flegler Sándor, a norimbergi muzeum könyvtárnoka, báró Prónaynak dedikálta művét: Erinnerungun-

*) Beudant: Voyage stb. T. I. pg. 100. Il n'y a guère que trente ou quarante ans, qu'on a vu successivement les seigneurs se livrer eux-mêmes à l'étude, protéger ouvertement toutes les branches de connaissances utiles, employer leur argent pour encourager et pour exciter tous les genres d'industrie. Sans doute on a déjà beaucoup fait; mais il reste beaucoup à faire, et surtout dans les parties dont les gouvernements doivent s'occuper encore avec plus de soins, que de simples particuliers L'instruction publique, cette base si importante de la prospérité des états, est aujourd'hui même extrêmement négligée, et à l'exception de quelques établissemens, qui, sous tous les rapports, sont bien inférieurs à ceux, qui existent dans les autres contrées de l'Europe, il est impossible, que la jeunesse puisse se livrer à aucune étude approfondie, et même puisse en recevoir les premiers élémens d'une manière exacte.

gen an Ladislaus von Szalay und seine Geschichte des ungarischen Reiches. A mű a báró adakozása folytán látott napvilágot.

Miként a köznevelést kegyelte, úgy saját gyermekei irányában ezeknek szellemi és testi erősödését életének egyik főfeladatául tekintette s ebbeli gondosságában sem áldozatot, sem költséget nem kimélt. Nevelési célokból az 1869 és 70-ik évet egész családjával Berlinben töltötte s ott a legfelsőbb körökben forogván és sok kitüntetést aratván, felhasználta az alkalmat arra, hogy a burkus nevelésügyi ministerium neki irassa össze a magyar ifjakat illető mindazon hagyományok és alapítványok kimutatását, melyek ezen hatóság alatt álló összes egyetemeknél valaha tétettek. Meglehet, hogy ily mindenre kiterjedő buzgó figyelem nélkül egyik vagy másik alapítvány feledékenységbe jutott volna.

Kүн-létekor Tischendorft is felkereste a báró, elmondta szerencsekívánatait azon fölfedezésekhez, melyek a fáradhatatlan buvárnak sikerültek, szólt az eltérésekről, melyek Henricus Stephanus kiadása és a Codex Sinaitikus közt léteznek, említette Márk záradékát és a Komma Johanneumot és a tudós meglepetten csudálta az egyetemes egyházi felügyelőnek angol jártasságát a Bibliában. Tischendorf maga részéről szóba hozta Kritobulost, II. Mehemet életének íróját, (historicum, cujus quod sciam nec opus nec nomen innotuit) és azon adatokat, melyek magyar történelmünkre vonatkoznak. A mű tudvalevőleg 1860-ig egészen ismeretlen volt, száradokon keresztül lappangott a konstantinápolyi hárem könyvtárában. Tischendorf rántotta elő (favore Alexandri Lobanow principis, viri intelligentissimi litterarumque amantissimi) a homályból s az imbroszi történetíró ajánló levelét az említett évben közzétette. Az új kincset (pg. 123) hirdető »*Notitiat* stb.« a báró megszerezte s az Akadémia könyvtárának átengedte. Most már az Akadémia gondosságából fordításban birjuk a történelmi munkát.

1870-ben báró Prónay a stuttgarti küldetésben vett részt. A küldetés létrejöttét azon körülmény idézte elő, hogy hosszú évek során a balti tartományok családi és egyházi köreiből fájdalmas panaszok hangzottak át a culturalis nemzetek-

hez azon bántalmazások fölött, melyeket a lelkiismereten elkövetni ottan divattá és elvé lett. Azért szövetkeztek európai és amerikai előkelő férfiak egy célra, t. i. megkérni a milliök sorsának hatalmas intézőjét, szüntetné meg a balti provinciákban az erőszakos térítgetéseket s engedné meg, hogy az ottani szorgalmas, békés protestánsok atyáik módjára üdvözülhessenek.

A küldöttség ugyan nem fogadtatott el, de a kérelem az illető helyen tudva lett, s azóta a gyászhirek elmaradtak s panaszok nem ismételtettek.

A báró történelmi ritkaságok gyűjtésében gyönyörködött s azoknak szerzései körül csaknem szenvedélylyel járt el. — Gyűjteményében őriztetik két valóságos cimelium. Az *egyik* Tököli emlékkönyve; — abban találunk néhány magyar jelmondatot, Bézától egy intést, melyet a tudós Genfben mint octogenarius reszkető kézzel egy lapra irt, továbbá észrevételeket, melyeket az oxfordi tanárok tettek, végre sok családi czimert, melyeket abba lengyel, német, franczia, angol lovagok szolgáltattak. A *másik* Thurzó György néhány naptára 1596—1617. Azokban Árva várának ura a napi eseményeket sajátkezűleg jegyezte, vegyest latinúl és *magyarúl*. Reflexiói az év végén sajátóságos bensőséget és vallásos közvetlenséget tüntetnek fel.

S a báró vallásossága is bizalomteljes közvetlenség volt, — a hegyi predikáció vallása. Ismervén az okmányokat és az egyháztörténelmet, különbséget tett az idő folytán felmerült tünedező alakulások és a valódi lényeg közt, ismerte és nagyrabecsülte művészi adományozottságánál fogva is az egyházi énekeket, melyekben időnként vallásos élet nyilatkozott, ismerte a keresztyén egyház latin hymnusait is s azokat szerette elmondogatni. Ilyen kedvelt hymnusai voltak : *Pange lingua gloriosi Lauream certaminis* — — ; *Nulla rei fit scisura, Signi tantum fit fractura* — — ; *Dies irae dies illa, Solvet saeculum in favilla* — — ; *Tantum ergo sacramentum, Veneremur cernui* ; — *Nocte surgentes vigilemus omnes stb.*

Kedélyének hangulatánál fogva mindenütt közvetíteni akart és kibékíteni ; az igaz kibékítésnek pedig nézte az engeszteltséget. S így nemcsak beleegyezett a n.-röczei gym-

nasium felállításába, hanem létrejöttét alapítvánnyal is elősegítette. Nem gondolhatta, hogy a humanizmusnak szánt intézetet a korlátoltság-kóros szenvedély tanyájává fogja törpíteni. Az egyetemes felügyelő emelte intő szavát, felhozta Amos Comenius példáját, felhozta a tényt, hogy tankönyveink az életnek szolgálva, századokon keresztül három nyelvű paradigmákat szolgáltatnak kézhez, s midőn a növekedés a znióival egy sors érte, ő, a törvények éber védője, a tiszai kerület határoztát, mely ellen felebbezés történt, az egyetemes gyűlésen tárgyalattatta s elnökiileg megerősítette.

A báró az egyetemes felügyelőség százados ünnepét is megérte 1874. — békés, igazságos időben az ügyek élén állva; örömeiben meghívta az ötödik superintendentiát is, de ez sem meg nem jelent, sem nem képviseltette magát.

Elősoroltam a tényeket, melyek a báró szellemi lényé és eszményi törekvése mellett tanúskodnak.

1875-ben febr. 20-kán a 30 évre terjedett házassági szövetséget felbontotta a halál; báró Prónay életének támasza, gyermekeinek gondos anyja oldala mellől elszakított. A bucsuzásra előre készülvén, midőn a nemes hölgy felosztatását érezte, végrendeletileg kérte a családot, hogy a gyászhelyet kis időre elhagyva, utazást tegyen. A kegyelet a családot Florenczbe vitte. Ott a báró születése napjának reggelét gyermekei körében ünnepelte bensőleg és meghatottan, hálát adva az égnek azért, mit napjaiban érnie engedett; azután egyedül ment ki a város, talán épen Dante kenotaphiumának megnézésére. Gyermekei várva várták hazajöttét, azután aggodalomban keresve keresték, de csak halva találták. Agy-szélhűdés véget vetett életének.

Dante Florencznek nagy szülöttje. — Dante hazánkat is ismerte, mert mint követ kétszer járt Károly királyhoz, (Kopisch: Dante pg. 503) s halhatatlan költeményében meg is emlékezik róla. A báró utolsó gondolatjainak egyike lehetett Dante gondolatja :

Oh beata Ungheria, se non si lascia

Piú malmenare. Parad. 19. 142.

A kegyelet az idegen földről azon nyughelyre hozta, melyet ő maga az acsai dombon kijelölt magának.

1875. apr. hó 7-kén temettetett el.

III. Tapasztalataim a szeszes italokkal, valamint a dohánynyal való visszaélésekről, mint a látompulat okáról. Hirschler Ignácztól (1870.)	80 kr.
IV. A hangrezgés intenzitásának méréséről. Heller Ágosttól. (1870.)	12 kr.
V. Hő és nehézkedés. Greguss Gyulától (1870.)	12 kr.
VI. A Ceratozamia himsejtjeinek kifejlődése és alkatáról. Jurányi Lajostól (4 táblával, 1870.)	40 kr.
VII. A kettős torzszülés bonczana. Scheiber S. H.-tól Bukarestben. 4 könyomatu ábrával.	30 kr.
VIII. A Pilobolus gombának fejlődése- és alakjairól. Klein Gyulától. Két táblával.	15 kr.
IX. Oedogonium diplandrum s a nemzési folyamat e moszatnál. Jurányi Lajostól	35 kr.
X. Tapasztalataim az artézi szökőkutak furása körül. Zsigmondy Vilmostól	50 kr.
XI. Néhány Floridea Kristalloidjairól. Klein Gyulától. (Egy tábl.)	25 kr.
XII. Az Oedogonium diplandrum (Jur.) termékenyített petesejtjéről. Jurányi Lajostól	25 kr.
XIII. Az esztergomi burányrétegek és a kisczelli tályag földtani kora. Hantken Miksától	10 kr.
XIV. Sauer Ignác emléke. Dr. Poor Imre l. tagtól	25 kr.
XV. Görcsövi kőzetvizsgálatok. Koch Antaltól	40 kr.

Harmadik kötet. 1872.

I. A kapaszkodó hajózásról. Kenessey Alberttől	20 kr.
II. Emlékezés Neilreich Ágostról. Hazslinszky Frigyesztől	10 kr.
III. Frivaldszky Imre életrajza. Nendtvich Károlytól	20 kr.
IV. Adat a szaruhártya gyurmájába lerakodott festanyag ismeretetéséhez Hirschler Ignácztól	20 kr.
V. Közlemények a m. k. egyetem vegytani intézeéből. Dr. Fleischer és Dr. Steiner részéről. Előterjeszti Than Károly	20 kr.
VI. Közlemények a m. k. egyetem vegytani intézetéből, saját maga, valamint Dr. Lngyel és Dr. Rohrbach részéről. Előterjeszti Than Károly	10 kr.
VII. Emlékezés Flór Ferencz felett. Dr. Póor Imrétől	10 kr.
VIII. Az ásványok olvadásának új meghatározási módja. Szabó Józseftől	16 kr.
IX. A gombák jelleme Hazslinszky. Frigyesztől	10 kr.
X. Adatok a zsírfelszívódáshoz. Thannoffer Lajostól	60 kr.
XI. Adatok a madárszem fésűjének szerkezetéhez és fejlődéséhez. Mihálikovics Gézától	25 kr.
XII. A vese vérkeringési viszonyairól. Högyes Endrétől	50 kr.

Negyedik kötet. 1873.

I. A magyar gombászat fejlődéséről és jelen állapotáról. Kalchbrenner Károlytól	25 kr.
---	--------

II. Az Aethyloxalátnak hatásáról a Naphtylaminra. Balló Mátyástól	Ára 10 kr.
III. A salvinia natans spóráinak kifejlődéséről. J u r á n y i Lajostól	20 kr.
IV. Hyrtl Corrosio-anatómiája. L e n h o s s e k Józseftől	10 kr.
V. Egy új módszer a földpátok meghatározására kőzetekben. S z a b ó Józseftől	80 kr.
VI. A beocsini márga földtani kora. H a n t k e n Miksától	10 kr.

Ötödik kötet. 1874.

I. Emlékbeszéd Kovács Gyula fölött. G ö n e z y Páltól.	10 kr.
II. Magyarország téhelyröpiinek futonczféléi. F r i v a l d s z k y Jánostól	40 kr.
III. Beryllium és aluminium kettős sók. W e l k o v Sándortól.	10 kr.
IV. Jelentés a Capronamid előállításának egy módjáról. F a b i n y i Rezsőtől	10 kr.
V. Időjárási viszonyok Magyarországon 1871. évben; különös tekintettel a hőmérsékre és csapadéokra. 7 táblával. S c h e n z l Guidótól	50 kr.
VI. A Nummulitok rétegzeti (stratigraphiai) jelentősége a délnyugati középmagyarországi hegység ó-harmadkori képződményeiben. H a n t k e n Miksától	20 kr.
VII. A vízből való élet- és vagyonmentés és eszközei. K e n e s e y Alberttől	20 kr.
VIII. Adatok a látahártya-maradvány kórodai ismeretéhez. H i r s c h l e r Ignácztól	15 kr.
IX. Tanulmány a régi zsidók orvostanáról. D r. R ó z s a y Józseftől	25 kr.
X. Emlékbeszéd Agassiz Lajos k. tag fölött. M a r g ó Tivardartól	15 kr.
XI. A rakováci sanidintrachyt (?) és földpátjainak vegyelemzése. K o c h Antaltól.	10 kr.

Hatodik kötet. 1875.

I. Emlékbeszéd gr. Lázár Kálmán felett. X á n t u s Jánostól	10 kr.
II. Dörner József emléke. K a l c h b r e n n e r Károlytól.	12 kr.
III. Emlékbeszéd Török János l. t. felett. É r k ö v y Adolftól.	12 kr.
IV. A suly- és a hő állítólagos összefüggéséről. S c h u l l e r Alajostól	10 kr.
V. Vizsgálatok a kolozsvári m. k. tud. egyetem vegytani intézetéből. D r. F l e i s c h e r Antaltól	20 kr.
VI. A knihinai meteorkő mennyileges vegyelemzése. D r. T h a n Károlytól	10 kr.
VII. A színérzésről indirect látás mellett. D r. K l u g N á n d o r t ó l	30 kr.
VIII. Egy felszíni Hypogaeus. H a z s l i n s z k y F r i g y e s t ó l	10 kr.
IX. A margitszigeti lévforrás vegyi elemzése. T h a n K.	10 kr.
X. Öt közlemény a m. k. Egyet. vegytani intézetéből. Előterjeszti T h a n K.	20 kr.
XI. A kőzetek tanulmányozásának módszerei stb. D r. K o c h A.	30 kr.
XII. Nyolcz közlemény a m. k. egyetem vegytani intézetéből. Előterjeszti T h a n K.	30 kr.

Hetedik kötet. 1876.

I. Vizsgálatok a kolozsvári m. k. tud. egyetem vegytani intézetéből Közli Dr. F l e i s c h e r Antal	20 kr.
---	--------